

Rättelse och ändring av beslut

enligt 113 kap. 3–6 §§ socialförsäkringsbalken
respektive förvaltningslagen i ärende om
bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd m. fl.
förmåner

Vägledning
2023:1 version 1

PENSIONS
MYNDIGHETEN

Vägledningarna innehåller samlad information om vad som gäller inom ett verksamhetsområde. Vägledningarna tas fram av Pensionsmyndigheten.

En vägledning kan innehålla beskrivningar av:

- författningsbestämmelser
- förarbeten
- praxis
- JO:s beslut.

Vägledningarna uppdateras löpande och publiceras på Pensionsmyndighetens webbplats, <http://www.pensionsmyndigheten.se/Vagledning.html>.

Vägledning 2020:2 Rättelse och ändring av beslut enligt 113 kap. 3-6 §§ socialförsäkringsbalken,

Innehåll

1.	Rättelse och ändring av beslut enligt socialförsäkringsbalken (SFB)....	1
1.1.	Vilka beslut kan ändras?.....	2
1.2.	Impulser för prövning	3
1.3.	Allmänna ombudet.....	4
1.4.	Formell prövning	4
1.5.	Snabb handläggning, komplettering och kommunicering	5
1.6.	Förutsättningar för rättelse eller ändring	6
1.6.1.	Förbiseendefel	7
1.6.2.	Fel i beslutsunderlag.....	8
1.6.3.	Felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak	11
1.6.4.	Ändring till nackdel för den enskilde.....	13
1.6.5.	Tidsfrist.....	15
1.7.	Ändring av beslut när den enskilde begär omprövning.....	16
1.8.	Ändring av beslutet när den enskilde överklagat det.....	16
1.9.	Mer om beslutsmeddelandet.....	17
1.10.	Att verkställa ett ändringsbeslut.....	17
1.11.	Viktigt att tänka på i speciella situationer	18
2.	Rättelse och ändring av beslut enligt förvaltningslagen (FL)	20
2.1.	Vilka beslut kan ändras?.....	21
2.2.	Impulser för prövning	21
2.3.	Allmänna ombudet.....	22
2.4.	Formell prövning	22
2.5.	Snabb handläggning, komplettering och kommunicering	23
2.6.	Förutsättningar för rättelse eller ändring	23
2.6.1.	Rättelse av beslut	24
2.6.2.	Möjligheten att ändra ett beslut.....	24
2.6.3.	Skyldigheten att ändra ett beslut	25
2.6.4.	Ändra ett beslut som har överklagats	26
2.7.	Tidsfrist.....	26
2.8.	Ändring av beslutet när den enskilde överklagat det.....	26
2.9.	Mer om beslutsmeddelandet.....	27
2.10.	Att verkställa ett ändringsbeslut.....	28

Förkortningar

FL	Förvaltningslagen (2017:900)
Gamla FL	Förvaltningslagen (1986:223)
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
JO	Justitieombudsmannen
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SFB	Socialförsäkringsbalken

Sammanfattning

Denna vägledning ska vara ett stöd för Pensionsmyndighetens medarbetare i handläggningen av ärenden om bostadstillägg, äldreförsörjningsstöd, efterlevandelivränta och begravningshjälp. Vägledningen avser rättelse och ändring av beslut enligt 113 kap. 3–6 §§ SFB respektive FL när det gäller vissa beslut som fattas enligt dessa lagar i förhållande till nämnda förmåner.

Rättelse och ändring av beslut enligt SFB

Pensionsmyndigheten är i vissa fall skyldig att ändra ett oriktigt beslut. Detta gäller om beslutet blivit oriktigt på grund av någon omständighet som anges i 113 kap. 3 § SFB.

Ett beslut ska ändras genom att *rättas* om beslutsmeddelandet innehåller en uppenbar oriktighet. Detta ska bero på ett skrivfel, ett räknefel eller något annat sådant förbiseende.

Beslutet som sådant ska *ändras*

- om det har blivit oriktigt på grund av att det fattats på ett uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag, eller
- om det har blivit oriktigt på grund av uppenbart felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak

För att kunna ändra ett beslut enligt dessa punkter krävs att Pensionsmyndigheten kan konstatera att beslutet var oriktigt när det fattades. Felet ska ha uppkommit genom att omständigheter, som fanns vid tiden för beslutet, blev kända för Pensionsmyndigheten först efter att beslutet fattats. Felet kan också ha uppkommit genom att Pensionsmyndigheten tillämpade gällande regler fel, när beslutet fattades.

I denna vägledning används begreppet enskild, som i detta sammanhang betyder den som beslutet riktats mot, det vill säga förutom fysiska personer även till exempel en kommuns socialnämnd.

Det finns möjligheter för andra myndigheter att ändra ett beslut med stöd av andra regler än dem i SFB. Pensionsmyndighetens beslut enligt SFB om bostadstillägg, äldreförsörjningsstöd, efterlevandelivränta och begravningshjälp kan dock bara rättas eller ändras med stöd av 113 kap. 3 § SFB.

Pensionsmyndigheten ska alltid pröva om ett överklagat beslut ska ändras, innan ärendet lämnas över till förvaltningsrätten.

Rättelse och ändring av beslut enligt FL

De beslut som Pensionsmyndigheten fattar med stöd av annan lagstiftning än SFB ska hanteras enligt FL:s rättelse- och ändringsparagrafer.

FL innehåller bestämmelser om under vilka förutsättningar en myndighet, till exempel Pensionsmyndigheten, *får* eller *ska* rätta eller ändra ett beslut. Om Pensionsmyndigheten finner att beslutet är uppenbart felaktigt i något väsentligt hänseende på grund av att det har tillkommit nya omständigheter eller av någon annan anledning, och beslutet kan ändras snabbt och enkelt

och utan att det blir till nackdel för någon enskild part, ska beslutet ändras.
Den bakomliggande orsaken till det felaktiga beslutet saknar betydelse.

Läsanvisning

Varför en vägledning?

Denna vägledning ska vara ett stöd för Pensionsmyndighetens medarbetare i handläggningen av ärenden om bostadstillägg, äldreförsörjningsstöd, efterlevandelivränta och begravningshjälp. Vägledningen kan även vara ett stöd vid utbildning.

Vägledningen redovisar och förklarar lagar och andra bestämmelser. Den redogör för de delar av lagens förarbeten som är särskilt viktiga för att förstå hur lagen ska tillämpas. Den redogör också för praxis.

Hänvisningar

I vägledningen finns hänvisningar till lagar, förordningar och föreskrifter. De är som regel citerade i en ruta som texten före eller efter rutan hänvisar till. Det finns också hänvisningar till förarbeten, rättsfall, JO-beslut och andra vägledningar. Dessa hänvisningar finns antingen i löpande text eller inom parentes i direkt anslutning till den mening eller det stycke den avser.

Exempel

Vägledningen innehåller exempel. De är komplement till beskrivningarna och visar hur en regel ska tillämpas. Exemplet är inte uttömmande.

Att hitta rätt i vägledningen

I vägledningen finns en innehållsförteckning. Den är placerad först och ger en översiktssbild av vägledningens kapitel och avsnitt. Det finns också en sökfunktion för att hitta enstaka ord och begrepp.

1. Rättelse och ändring av beslut enligt socialförsäkringsbalken (SFB)

Kapitlet handlar om bestämmelserna om rättelse och ändring av oriktiga beslut enligt SFB.

113 kap. 3 § SFB

Pensionsmyndigheten och Försäkringskassan ska ändra ett beslut som har fattats av respektive myndighet och som inte har prövats av domstol, om beslutet

1. på grund av skrivfel, räknefel eller annat sådant förbiseende innehåller uppenbar oriktighet,
2. har blivit oriktigt på grund av att det har fattats på uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag, eller
3. har blivit oriktigt på grund av uppenbart felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak.

Beslutet ska ändras även om omprövning inte har begärts. Ändring behöver dock inte göras om oriktigheten är av ringa betydelse.

Pensionsmyndighetens skyldighet att ändra ett beslut med stöd av 113 kap. 3 § SFB gäller bara beslut i ärenden om vissa förmåner enligt SFB. Bestämmelserna i denna paragraf är tillämpliga i förhållande till förmånerna bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd samt vissa andra förmåner (se avsnitt 1.1 *Vilka beslut kan ändras?*). Beslut om t.ex. allmän ålderspension och efterlevandeförmåner ändras enligt andra regler. Enligt praxis gäller bestämmelserna i paragrafen även beslut om återkrav. (För såvitt nu är aktuellt endast för de förmåner som omfattas av denna vägledning).

Bestämmelsens formulering ”ska ändra” innebär en tvingande skyldighet.

Beslutet kan ändras helt eller delvis, under förutsättning att beslutet inte är överlämnat för prövning i domstol.

Punkt 1 i bestämmelsen används som stöd för en ändring genom *rättelse*, när själva beslutet är riktigt men beslutsmeddelandet innehåller en uppenbar felaktighet i form av ett skrivfel eller liknande. När det gäller *ändring* med stöd av punkt 2 eller 3 krävs däremot att det är själva beslutet som blivit oriktigt på grund av att det har fattats på uppenbart felaktigt underlag eller på grund av uppenbart felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak.

För ändring med stöd av punkt 2 krävs att felet har uppkommit genom omständigheter som fanns vid tiden för beslutet, men blev kända för Pensionsmyndigheten först efter det att beslutet fattats. Hade man kunnat ta hänsyn till dessa omständigheter när beslutet fattades skulle beslutet blivit ett annat.

För ändring med stöd av punkt 3 krävs att beslutet grundats på en uppenbart felaktig rättstillämpning. Om rättstillämpningen, genom praxis, har ändrats efter det att beslutet meddelades (till exempel genom en prejudicerande dom

av Högsta förvaltningsdomstolen) anses den tidigare rättstillämpningen inte vara *uppenbart* felaktig. Beslutet kan därför i detta fall inte ändras med stöd av punkt 3. Ändring av beslutet kan även göras med stöd av punkt 3 på grund av ”annan liknande orsak”, till exempel om handläggaren som fattat beslutet misstagit sig ifråga om en faktisk omständighet och detta har medfört att beslutet blivit oriktigt.

Skyldigheten att ändra beslutet gäller oavsett om det är den enskilde eller någon annan som påpekar oriktigheten eller om det är Pensionsmyndigheten som uppmärksammar den.

Pensionsmyndigheten kan ändra ett beslut med stöd av 113 kap. 3 § SFB såväl till den enskildes fördel som till hans nackdel. Pensionsmyndigheten får dock inte ändra ett beslut till den enskildes nackdel när det gäller en förmån som förfallit till betalning eller om det i annat fall finns synnerliga skäl mot att besluta om ändringen, se 113 kap. 5 § SFB, mer i avsnitt 1.6.4 *Ändring till nackdel för den enskilde*. Pensionsmyndigheten får som grundregel inte heller ta upp en fråga om ändring när det har gått mer än två år sedan beslutet meddelades, se 113 kap. 6 § SFB, mer i avsnitt 1.6.5 *Tidsfrist*.

Ett tidigare beslut kan aldrig upphävas med stöd av 113 kap. 3 § SFB, utan avsikten med paragrafen är att ett tidigare beslut ska ändras (se JO:s beslut, dnr 4284–2006).

Bestämmelserna om rättelse och ändring innebär inte någon begränsning av möjligheterna att i förmånsärendet besluta om omprövning, indragning, nedsättning eller återkrav (undantag för återkrav finns, se avsnitt 1.6.5 *Tidsfrist*). Detta innebär att Pensionsmyndigheten exempelvis kan besluta om återkrav även om beslutet om att bevilja en förmån inte kan ändras enligt 113 kap. 3 § SFB.

1.1. Vilka beslut kan ändras?

Beslut i ärenden om bostadstillägg, äldreförsörjningsstöd, efterlevandelivränta och begravningshjälp kan ändras med stöd av 113 kap. 3 § SFB. Bestämmelsen gäller till exempel

- beslut om återkrav (108 kap. 2 § SFB)
- beslut som fattats enligt bestämmelserna i Avdelning III i förordning 883/2004
- beslut efter omprövning (113 kap. 7 § SFB)
- beslut om ändring (113 kap. 3 § SFB)
- interimistiska beslut (112 kap. 2 och 3 §§ SFB)
- beslut om intyg enligt förordning 883/2004 (113 kap. 2 § SFB)
- beslut om avvisning (110 kap. 10 § SFB).

I vägledning 2019:1 Förvaltningsrätt i Pensionsmyndighetens verksamhet definieras vad som är ett beslut.

1.2. Impulser för prövning

Om den enskilde eller någon annan behörig person (till exempel ombud eller ställföreträdare) begär en rättelse eller ändring av beslutet ska Pensionsmyndigheten pröva om beslutet ska ändras.

Även när en obehörig person (till exempel en helt utomstående person; en granne) lämnar impulsen ska Pensionsmyndigheten ta ställning till om beslutet ska rättas eller ändras. En sådan rättelse eller ändring görs på Pensionsmyndighetens eget initiativ. En impuls om rättelse eller ändring kan vara såväl skriftlig som muntlig.

Om impulsen lämnas *muntligen* av den enskilde, och det fortfarande finns tid att begära omprövning av beslutet, ska Pensionsmyndigheten upplysa den enskilde om denna möjlighet. Detta ingår i Pensionsmyndighetens serviceskyldighet. En omprövning av tidigare beslut är till fördel för den enskilde, eftersom Pensionsmyndigheten då gör en ny fullständig prövning av hens anspråk istället för att bara rätta eller ändra den del av beslutet som blivit oriktig. En begäran om omprövning ska vara skriftlig. Den som begär omprövning ska också visa att denne är behörig. Om den enskilde meddelar att hen inte kommer att begära omprövning ska impulsen journalföras och handläggas som en begäran om ändring.

Om impulsen lämnas *skriftligen* av den enskilde, ska man utgå från att den enskilde avser att begära omprövning av beslutet, om det inte framkommer något annat.

Även om Pensionsmyndigheten rättar eller ändrar beslutet, så har den enskilde fortfarande möjlighet att begära omprövning av eller överklaga ursprungsbeslutet inom tvåmånadersfristen. Omprövningen eller prövningen i domstolen kommer då att göras i den del av beslutet som inte ändrats med stöd av 113 kap. 3 § SFB. Det beror på att ändringsbeslutet inte får omprövas enligt 113 kap. 7 § SFB. Ändringsbeslutet kan naturligtvis också överklagas på vanligt sätt.

Exempel

Hur en ändring av det ursprungliga beslutet påverkar möjligheten att ompröva eller överklaga detta beslut, kan illustreras på följande sätt:

Ursprungsbeslutet symboliseras av en tårta.

Ett ändringsbeslut som är till *fördel* för den enskilde symboliseras av en tårtbit som har skurits ut. Den enskilde kan begära omprövning av eller överklaga ursprungsbeslutet, förutom den del som redan ändrats till hens fördel.

Ett ändringsbeslut som är till *nackdel* för den enskilde symboliseras av en ros som lagts till på fårtan. Den enskilde kan begära omprövning av eller överklaga ursprungsbeslutet. Prövningen görs sedan med hänsyn tagen till ändringen.

Pensionsmyndigheten prövar också i andra situationer på eget initiativ om ett tidigare fattat beslut ska rättas eller ändras. Om Pensionsmyndigheten själv – vid sitt kontrollarbete eller på annat sätt – upptäcker att ett beslut innehåller en sådan oriktighet som innebär att det ska ändras, är Pensionsmyndigheten skyldig att ändra beslutet. Detta gäller dock bara om oriktigheten inte kan anses som ringa.

Det är inte alltid som oriktigheten upptäcks av en handläggare som arbetar med den förmån som beslutet gäller. Även om handläggaren själv inte kan avgöra ifall beslutet innehåller en oriktighet eller om beslutet är oriktigt, ska en impuls om eventuell prövning enligt 113 kap. 3 § SFB journalföras och lämnas vidare för handläggning.

Om den enskilde begär omprövning och tidsfristen för detta har löpt ut bör Pensionsmyndigheten pröva om beslutet kan ändras enligt 113 kap. 3 § SFB i samband med beslutet om avvisning av begäran om omprövning.

1.3. Allmänna ombudet

113 kap. 4 § SFB

Det allmänna ombudet får begära ändring enligt 3 §. Sådan begäran får det allmänna ombudet framställa även till förmån för enskild part.

Det allmänna ombudet kan begära rättelse eller ändring, både av beslut som är till fördel eller till nackdel för den enskilde.

1.4. Formell prövning

Om det finns skäl att anta att en begäran om rättelse eller ändring innebär att den enskilde vill göra en ny ansökan, eller att den enskilde tror att hen genom sin begäran gjort en ny ansökan, ligger det i Pensionsmyndighetens serviceskyldighet att upplysa den enskilde om vilka formkrav som gäller för ansökan (6 § FL).

Pensionsmyndigheten ska i regel besluta att avslå en begäran om rättelse eller ändring som kommer in sedan två år förflutit från det att beslutet meddelades. Detta gäller oavsett om en ändring skulle vara till nackdel eller fördel för kunden. Observera att det finns undantag från tvåårskravet, som innebär att rättelse eller ändring ändå får göras enligt 113 kap. 6 § SFB (se avsnitt 1.6.5 *Tidsfrist*).

Pensionsmyndigheten ska besluta att avvisa en begäran om rättelse eller ändring när beslutet tidigare prövats av domstol.

Om den enskilde återkallar sin begäran om ändring ska Pensionsmyndigheten besluta om avskrivning av ärendet. Om den enskilde begär omprövning innan ändringsbeslutet har meddelats, ska ändringsärendet avskrivas och eventuella dokument lämnas över till omprövningsärendet. Den funktion som avskriver ändringsärendet bör meddela den enskilde att Pensionsmyndigheten kommer att pröva beslutet på nytt i samband med att en omprövning görs.

1.5. Snabb handläggning, komplettering och kommunicering

Den enskilde ska inte behöva vänta på att Pensionsmyndigheten ändrar ett oriktigt beslut. Därför bör rättelsen eller ändringen göras så skyndsamt som möjligt, (se JO:s beslut, dnr 4940–210).

Däremot får man inte göra någon ytterligare utredning för att kunna konstatera att beslutet är oriktigt och ska rättas eller ändras. Anledningen till det är att en felaktighet måste vara *uppenbar* för att den ska motivera en rättning eller ändring.

Ibland kan beslutet fördröjas av att underlaget behöver kompletteras. En sådan komplettering får bara göras om det behövs för att man ska kunna avgöra *hur* beslutet ska ändras. Hur beslutet ska ändras avgörs på samma sätt och inom samma bedömningsutrymme som vid ett förstagångsbeslut.

Exempel

Per beviljas bostadstillägg den 1 juli 2018 som ensamboende. I efterhand framkommer att ytterligare en person var folkbokförd på hans adress vid beslutstillfället. Det föreligger en presumtion för att personen har bott hos Per, men det är inte uppenbart att det faktiskt har varit så. Det är därmed inte uppenbart att beslutet är fel och vi ska inte utreda vidare för att konstatera att beslutet är felaktigt.

Att vi inte kan ändra beslutet genom 113 kap. 3 § SFB hindrar inte att vi utreder ärendet vidare och eventuellt beslutar om en indragning eller nedsättning enligt andra regler i SFB.

Exempel

Fatima beviljas bostadstillägg den 1 juli 2018. I ansökan uppger hon att hon har varmhyra. I januari 2019 inkommer en ändringsanmälan där Fatima anger att hyran för samma bostad är kallhyra. Vi ska inte utreda om hyran var kallhyra även i juli 2018. Det är inte uppenbart att beslutet den 1 juli 2018 är felaktigt och vi ska inte utreda vidare för att konstatera att beslutet är felaktigt.

Att vi inte kan ändra beslutet genom 113 kap. 3 § SFB hindrar inte att vi utreder ärendet vidare och eventuellt beslutar om en indragning eller nedsättning enligt andra regler i SFB.

För ett ärende om rättelse eller ändring av ett beslut gäller reglerna om skyldighet att kommunicera beslutsunderlaget och ge den enskilde möjlighet att yttra sig, enligt 25 § FL. Om beslutet till exempel gäller en utbetalning som ligger nära i tiden, kan man avstå från kommunikeringen med stöd av 25 § första stycket FL.

Det kan vara svårt att hinna ändra ett beslut om omprövning ifall man först när överklagandet kommer in upptäcker att beslutet är oriktigt och bör ändras till nackdel för den enskilde. Ett överklagande ska i regel skickas till domstol inom en vecka.

Pensionsmyndigheten har alltså begränsat med tid att göra prövningen vid ett överklagande. Vi kan behöva utreda vidare för att pröva fler villkor innan vi kan avgöra om beslutet ska ändras. Det kan också uppstå situationer där vi ser att beslutet är fel, men vi behöver utreda mer för att veta vad som är rätt beslut (t.ex. vilken nivå eller summa som är rätt). Om det inte finns tid att göra det inom en vecka så får vi göra prövningen utifrån det underlag som finns tillgängligt, utan ytterligare utredning. Det innebär att vi får bedöma om villkoren för ändring är uppfyllda utifrån tillgängligt underlag. Om villkoren inte är uppfyllda beslutar vi att inte ändra enligt 113 kap. 3 § SFB. I förekommande fall får ärendet kompletteras med ytterligare underlag under handläggningen i domstol. Överlämningen får inte försenas (jämför JO 2007/08 s. 399).

1.6. Förutsättningar för rättelse eller ändring

När man prövar om ett beslut kan rättas eller ändras, måste man först avgöra om texten i beslutsmeddelandet till den enskilde innehåller en oriktighet. Oriktigheten ska vara ett skrivfel, räknefel eller något annat sådant förbiseende (se avsnitt 1.6.1 *Förbiseendefel*). Då kan beslutet rättas enligt 113 kap. 3 § första stycket punkten 1.

Om beslutsmeningen (det vill säga den konsekvens som beslutet får för den enskilde) har blivit oriktig, kan beslutet ändras. Oriktigheten kan finnas i journalanteckningen som dokumenterar beslutet, eller i beslutsmeddelandet.

Om Pensionsmyndigheten överväger att ändra ett beslut till den enskildes nackdel måste hen först få tillfälle att yttra sig.

Beslutet ska ändras i följande fall:

- Om det har blivit oriktigt på grund av att det fattats på ett uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag enligt 113 kap. 3 § första stycket punkten 2 (se avsnitt 1.6.2 *Fel i beslutsunderlag*).
- Om det har blivit oriktigt på grund av uppenbart felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak enligt 113 kap. 3 § första stycket punkten 3 (se avsnitt 1.6.3 *Felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak*).

Pensionsmyndigheten kan rätta eller ändra ett beslut, även om den enskilde inte har överklagat beslutet.

Om Pensionsmyndigheten själv upptäcker att ett tidigare beslut är oriktigt kan Pensionsmyndigheten besluta att inte rätta eller ändra, ifall oriktigheten är av ringa betydelse. Exempel på en sådan situation är om oriktigheten

avser ett obetydligt belopp eller när oriktigheten inte haft någon rättslig effekt för den enskilde. Är det däremot den enskilde som själv begär rättelse eller ändring av beslutet bör även smärre fel ändras (prop. 1977/78:20 s. 96).

Även om Pensionsmyndigheten rättar eller ändrar beslutet, så har den enskilde fortfarande möjlighet att begära omprövning av eller överklaga ursprungsbeslutet inom tvåmånadersfristen.

Samma beslut kan rättas eller ändras flera gånger.

1.6.1. Förbiseendefel

113 kap. 3 § SFB

Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten ska ändra ett beslut som har fattats av respektive myndighet och som inte har prövats av domstol, om beslutet

1. på grund av skrivfel, räknefel eller annat sådant förbiseende innehåller uppenbar oriktighet

[...]

Beslutet ska ändras även om omprövning inte har begärts. Ändring behöver dock inte göras om oriktigheten är av ringa betydelse.

Förbiseendefel är uppenbara fel i beslutsmeddelandet. Oriktigheten ska inte vara av ringa betydelse. Exempel på förbiseendefel är fel beträffande namn, årtal eller belopp. Det kan även vara när en del av texten i beslutsbrevet har fallit bort på grund av något tekniskt fel.

Vad menas med "ringa betydelse"?

Om en oriktighet är av ringa betydelse påverkar den inte den rättsliga konsekvens som beslutet innebär. En sådan oriktighet kan också vara ett litet belopp. Det finns inte heller någon risk för att oriktigheten påverkar handläggningen av framtida ärenden och beslut.

När rättelse begärs av den enskilde som berörs av beslutet, anses oriktigheten aldrig vara av ringa betydelse.

1.6.2. Fel i beslutsunderlag

113 kap. 3 § SFB

Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten ska ändra ett beslut som har fattats av respektive myndighet och som inte har prövats av domstol, om beslutet

[...]

2. har blivit oriktigt på grund av att det har fattats på uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag, eller

[...]

Beslutet ska ändras även om omprövning inte har begärts. Ändring behöver dock inte göras om oriktigheten är av ringa betydelse.

För ändring med stöd av punkt 2 krävs att oriktigheten har uppkommit genom att omständigheter som fanns vid tiden för beslutet blev kända för Pensionsmyndigheten först efter det att beslutet fattats. Hade man kunnat ta hänsyn till dessa omständigheter när beslutet fattades skulle beslutet blivit ett annat. Begreppet ”omständighet” betyder i detta sammanhang ”någoting som påverkar bedömningen av ärendet”. Det behöver alltså inte alltid handla om att ett nytt ”faktum” har framkommit om den enskildes förhållanden. Det kan även vara en annan bedömning av de tidigare förhållandena som till exempel gjorts av en domstol.

Exempel

Göran har den 31 december 2019 banktillgångar om 150 000 kr. I ansökan om bostadstillägg från februari 2020 uppger Göran att han saknar tillgångar.

Pensionsmyndigheten fattar beslut i mars utifrån uppgifterna i ansökan.

I augusti 2020 får Pensionsmyndigheten kännedom om tillgångarna. Pensionsmyndigheten ändrar i augusti beslutet från februari 2020 på så sätt att Göran får ett korrekt belopp från och med september 2020.

Då Göran har fått för mycket utbetalt i bostadstillägg från februari 2020 till och med från och med augusti 2020 skapas ett återkravsärende.

De nya uppgifterna ska inte kontrolleras innan handläggaren avgör om beslutet är oriktigt. Uppgifterna lämnas på heder och samvete, vilket innebär att uppgifterna godtas vid denna inledande bedömning. I ett senare skede av handläggningen, när frågan om *hur* beslutet ska ändras blir aktuell, kan handläggaren behöva kontrollera uppgifterna (se avsnitt 1.5 *Snabb handläggning, komplettering och kommunikering*).

En ändring på grund av att det tidigare beslutsunderlaget varit felaktigt eller ofullständigt förutsätter att bristen i underlaget – mot bakgrund av vad som senare kommit fram – är uppenbar. Den nya uppgiften som nu

kommit fram, ska inte tidigare ha funnits dokumenterad hos Pensionsmyndigheten.

En uppgift är dokumenterad hos myndigheten om den exempelvis finns i ett tidigare ärende (även ärenden avseende andra förmåner) eller i ett internt system.

Uppgiften måste också vara relevant för bedömningen av sakfrågan i ärendet. Nya uppgifter som inte är relevanta, innebär inte att Pensionsmyndigheten kan ändra beslutet.

Exempel

Pensionsmyndigheten får in ett utbetalningsbesked på tjänstepension som visar ett nytt belopp. Vi ska inte komplettera genom att utreda från och med när utbetalningen gäller för att kunna bedöma om uppgiften påverkar tidigare beslut.

Frågan om underlaget tidigare varit uppenbart felaktigt eller ofullständigt kan avgöras genom en enkel jämförelse av de uppgifter som redovisats som grund för beslutet och den ny tillkomna uppgiften. Om beslutet saknar redovisning av det relevanta underlaget, kan handläggaren behöva kontrollera vilka uppgifter som funnits i ärendet vid beslutstillfället.

Ett beslutsunderlag som är uppenbart felaktigt innehåller uppgifter som inte är korrekta. Ett beslutsunderlag som är uppenbart ofullständigt saknar relevanta uppgifter.

Kravet på *uppenbart* felaktigt eller *uppenbart* ofullständigt innebär att Pensionsmyndigheten endast är skyldig att ändra sitt beslut när det innehåller vissa kvalificerade oriktigheter. Det är inte tillräckligt att Pensionsmyndigheten numera gör en annan bedömning av beslutsunderlaget.

Någon kompletterande utredning ska inte krävas för att kunna konstatera att underlaget är uppenbart felaktigt eller ofullständigt.

Exempel

Greta skickar in en anmälan i april 2018 om ändrad hyra från januari 2018. När Greta tar emot beslutsbrevet upptäcker hon att hyran inte stämmer. I anmälan har Greta uppgett den nya hyran enligt totalsumman på hyresavin för april 2018 som också innefattar retroaktiv hyra för perioden januari till mars 2018. Greta kontaktar Pensionsmyndigheten och talar om att hyran inte stämmer. Beslutet om ändrad hyra är fattat på uppenbart felaktigt underlag och ska därför ändras.

Exempel

I ett ärende om barnlivränta har Pensionsmyndigheten fattat beslut utifrån att den avlidne var far till två barn. Pensionsmyndigheten får senare

uppgift om att faderskap har fastställts för ytterligare ett barn. Ofullständig uppgift om antalet barn har därmed legat till grund för Pensionsmyndighetens beslut. Beslutet om barnlivränta kan ändras då det har fattats på uppenbart ofullständigt underlag.

När handläggaren väl har konstaterat att beslutet är oriktigt, finns det ingenting som hindrar att man gör en kompletterande utredning i syfte att få fram tillräckligt underlag för att avgöra *hur* beslutet ska ändras.

Pensionsmyndigheten ska ändra beslutet även om det är den enskilde själv som har lämnat felaktiga eller ofullständiga uppgifter. Samma sak gäller om hen tidigare har undanhållit vissa uppgifter.

Exempel

Astrid ansöker om allmän pension år 2015. I ansökan uppger hon att hon har en utländsk pension från Norge.

År 2017 ansöker Astrid om bostadstillägg. Enligt ansökan har hon inte någon utländsk pension. När bostadstillägg beviljas finns därmed inte någon utländsk pension med i beslutsunderlaget.

Eftersom uppgift om utländsk pension från Norge finns dokumenterad på myndigheten är beslutsunderlaget inte uppenbart ofullständigt eller felaktigt.

Omständigheterna fanns redan då beslutet meddelades

Skyldigheten för Pensionsmyndigheten att ändra ett beslut gäller endast om oriktigheten har uppkommit genom att vissa omständigheter, som förelåg vid beslutet, inte tidigare varit dokumenterade hos Pensionsmyndigheten. Dessa omständigheter ska ha blivit kända för Pensionsmyndigheten eller för den enskilde först efter det att beslutet expedierats.

Om omständigheterna finns dokumenterade i något annat ärende hos Pensionsmyndigheten, kan beslutet inte ändras på grund av att underlaget varit uppenbart ofullständigt (RÅ 2010 not.122, Kammarrätten i Stockholm mål nr 2229–2001 och HFD mål nr 3218–16). I denna situation får man i stället pröva om beslutet blivit oriktigt på grund av uppenbart felaktig rättstillämpning, när man tar hänsyn till hela det relevanta beslutsunderlaget (se avsnitt 1.6.3 *Felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak*). Undantag gäller för efterföljande beslut (se avsnitt 1.10 *Att verkställa ett ändringsbeslut*).

Vid beslut som skapas omedelbart då handläggaren avslutat sin registrering av beslutet i Pensionsmyndigheten IT-system, får man utgå från beslutsdatumet för beslutet, när man avgör om ett underlag funnits hos Pensionsmyndigheten.

Omständigheterna har förändrats efter det att beslutet meddelades

Tidpunkten då en förändrad omständighet har inträffat, är när förändringen skedde ”i verkligheten” och inte när den registrerades.

Om den nya omständigheten har inträffat vid en tidpunkt som ligger efter den då beslutet meddelades, var inte beslutsunderlaget uppenbart felaktigt eller ofullständigt. Hänsyn till den ändrade omständigheten kan då tas genom ett nytt beslut, till exempel genom ett beslut om indragning eller nedsättning enligt 110 kap. 52 § SFB, om förutsättningarna för detta är uppfyllda. När det gäller beslut om bostadstillägg ska en omprövning (nytt beslut) enligt 103 kap. SFB fattas när någon omständighet som påverkar tilläggets storlek inträffat efter det att beslutet meddelades.

Vad menas med ”ringa betydelse”?

Om en oriktighet är av ringa betydelse påverkar den inte den rättsliga konsekvens som beslutet innebär. En sådan oriktighet kan också vara ett litet belopp. Det finns inte heller någon risk för att oriktigheten påverkar handläggningen av framtida ärenden och beslut.

1.6.3. Felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak

113 kap. 3 § SFB

Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten ska ändra ett beslut som har fattats av respektive myndighet och som inte har prövats av domstol, om beslutet

[...]

3. har blivit oriktigt på grund av uppenbart felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak.

Beslutet ska ändras även om omprövning inte har begärts. Ändring behöver dock inte göras om oriktigheten är av ringa betydelse.

Beslutet kan ändras helt eller delvis.

Uppenbart felaktig rättstillämpning

Att ett beslut blivit oriktigt på grund av uppenbart felaktig rättstillämpning innebär att beslutet klart avviker från gällande rätt eller praxis. Med gällande rätt menar man de lagar och förordningar, som gäller vid beslutstillfället. Praxis betyder refererade domar från Försäkringsöverdomstolen, Regeringsrätten och Högsta förvaltningsdomstolen. Om andra domstolar eller Pensionsmyndigheten tillämpat en rättsregel på ett visst sätt under en längre tid anser man också att det finns en praxis.

Om lagen eller praxis har ändrats

När Pensionsmyndigheten prövar om ett beslut klart avviker från gällande rätt utgår man från de bestämmelser som gällde när beslutet fattades. Om en lagregel har ändrats sedan beslutet meddelades, ser man i övergångsbestämmelserna ifall den tidigare lagen fortfarande ska gälla beträffande beslut som avser retroaktiv tid. Saknas övergångsbestämmelser ska den nya regeln tillämpas vid alla beslut som meddelas efter det att den nya lagen börjat gälla.

Att Högsta förvaltningsdomstolen numera har avgjort en fråga på ett annat sätt än det som frågan tidigare avgjorts på, innebär inte att Pensionsmyndigheten ska ändra sina redan meddelade beslut. Att Högsta förvaltningsdomstolen har prövat en fråga innebär i regel att rättsläget tidigare varit oklart.

Ny lagstiftning eller ny praxis är alltså inte någon grund för ändring (HFD 2017 ref. 59). Pensionsmyndigheten eftersöker därför inte sådana beslut som fattats tidigare, eftersom dessa ändå inte kan ändras. Skulle någon enskild begära att ett tidigare beslut ska ändras i denna situation, ska Pensionsmyndigheten meddela beslut om att inte ändra det enligt 113 kap. 3 § SFB.

Annan liknande orsak

Ändring kan också göras om beslutet blivit oriktigt på grund av annan liknande orsak. Det kan bli aktuellt ifall den som fattat ett beslut har förbisett eller missuppfattat en lagbestämmelse eller misstagit sig i fråga om en faktisk omständighet som ingår i beslutsunderlaget. Detta framgår av förarbetena (se prop. 1977/78:20 s. 95).

Exempel

I ansökan om bostadstillägg från och med februari 2020 uppger Ingrid att hon har banktillgångar på 150 000 kr den 31 december 2019.

I Pensionsmyndighetens beslut den 3 mars 2020 tas dock inte dessa tillgångar med.

Eftersom beslutsfattaren av misstag inte tagit med tillgångarna vid beräkningen har beslutet blivit fel och kan ändras med stöd av 113 kap 3 § första stycket 3 SFB.

Vad menas med "ringa betydelse"?

Om en oriktighet är av ringa betydelse påverkar den inte den rättsliga konsekvens som beslutet innebär. Det finns inte heller någon risk för att oriktigheten påverkar handläggningen av framtida ärenden och beslut.

1.6.4. Ändring till nackdel för den enskilde

113 kap. 5 § SFB

Ett beslut får inte ändras till den försäkrades nackdel med stöd av 3 § när det gäller en förmån som har förfallit till betalning, och inte heller i annat fall om det finns synnerliga skäl mot det.

Den försäkrades nackdel

Bestämmelsens formulering gäller för samtliga tre punkter i 113 kap. 3 § SFB. Det finns dock i praktiken ingen situation, där det är aktuellt att tillämpa denna regel för prövningen enligt punkt 1; skriv- och räknefel med mera.

Redan grundbeslutet kan vara till nackdel för den enskilde, till exempel en nedsättning eller en indragning av en förmån. Även ett sådant beslut ska ändras om det är oriktigt. (Beträffande hur frågan om ”nackdel” bedöms när den enskilde har ändrat sin begäran om ersättning, se avsnitt 1.8 *När den enskilde ångrar sig*).

Exempel

Stinas beslut om bostadstillägg blev oriktigt på grund av en uppenbart felaktig rättstillämpning eftersom hennes tjänstepension har varit medräknad med ett för lågt belopp.

Pensionsmyndigheten ändrar bostadstillägget till nackdel för henne framåt i tiden (113 kap. 3 första stycket 3 § och 5 § SFB).

Ändringen kan inte avse tid där förmånen redan har förfallit till betalning. Återkrav kan prövas för retroaktiv tid.

Förfallit till betalning

En förmån som beviljas för viss framtida period, till exempel bostadstillägg, och som betalas ut månadsvis förfaller till betalning den dagen kl. 00.00 då förmånen betalas ut till den enskilde. Ett sådant beslut kan därför ändras innan utbetalningsdagen passerat.

Ett beslut om att den enskilde har rätt till ersättning för förfluten tid, det vill säga rätt till ersättning med ett retroaktivt belopp, kan inte ändras till den enskildes nackdel. Det beror på att detta belopp redan borde ha varit utbetalt. Det retroaktiva beloppet anses ha förfallit till betalning på beslutsdagen kl. 00.00 (RÅ 2004 ref. 47 och FÖD 1995:11).

Upptäcker Pensionsmyndigheten, efter det att en förmån har beviljats, att något inträffat som gör att den enskilde inte längre har rätt till förmånen ska ersättningen dras in för framtiden. Återkrav kan eventuellt ställas för retroaktiv tid. Det ska inte fattas något ändringsbeslut i den situationen eftersom beslutet var rätt när det meddelades. De omständigheter som gör

att ersättningen ska dras in har inträffat först senare och existerade inte vid beslutstillfället.

Om däremot ett beslut blivit oriktigt på grund av någon sådan anledning som anges i 113 kap. 3 § SFB, och denna anledning existerade när Pensionsmyndigheten meddelade beslutet, då kan beslutet ändras med stöd av paragrafen. Beslutet ska ändras från och med den månad under vilken ersättningen ännu inte har förfallit till betalning.

Om beslutet inte rör någon förmån som förfaller till betalning, utan i stället rör till exempel återkrav finns det inte något hinder mot att besluta till nackdel för den som beslutet gäller. Ändringen kan även gälla för retroaktiv tid.

Vad menas med "synnerliga skäl"?

En förmån som har betalats ut felaktigt under en lång tid kan vara av avgörande betydelse för den enskildes försörjning. Hen kan ha inrättat sitt liv efter förmånen. Om den enskilde är utan skuld till det felaktiga beslutet, bör det finnas en möjlighet att få behålla förmånen för framtiden och även slippa återkrav. Man anser då att det finns synnerliga skäl mot ändring (prop. 1977/78:20 s. 96). Bedömningen av om förutsättningarna för att inte ändra ett beslut är uppfyllda görs i varje enskilt fall.

Det förhållandet att felaktiga utbetalningar skulle fortsätta under lång tid om beslutet inte ändras är en omständighet som, tillsammans med storleken av det belopp som i så fall skulle ha utgått, kan utgöra ett synnerligt skäl för ändring (se HFD 2014 ref. 39).

När den enskilde ångrar sig

I SFB finns regler om att Pensionsmyndigheten kan ompröva rätten till en förmån ifall tidigare förhållanden har förändrats. Det saknas lagrum och praxis om vad som gäller ifall den enskilde vill avsäga sig rätten till en ersättning. Däremot har JO i ett initiativärende utrett vilka möjligheter Försäkringskassan har att på den enskildes begäran återta en beviljad förmån.

JO uttalade att det är frivilligt för den enskilde att ansöka om och ta emot socialförsäkringsförmåner. Det står den enskilde fritt att fram till beslutstidpunkten återkalla en ansökan. Även efter det att beslut har fattats saknas hinder mot att gynnande beslut upphävs framåt i tiden. När det gäller möjligheten att återta eller ändra ett redan verkställt beslut ansåg JO att detta inte bör vara möjligt (JO 5813–2012).

JO:s beslut innebär att Pensionsmyndigheten alltid kan gå den enskilde till mötes om hen vill avsäga sig rätten till en förmån framåt i tiden. Men om det gäller förfluten tid ska Pensionsmyndigheten avslå den enskildes begäran. Detta beslut meddelas inte med stöd av 113 kap. 3 § SFB, utan som ett ursprungsbeslut med omprövningshänvisning.

Skulle den enskilde uppge att hen av misstag lämnat in en ansökan om ersättning, och därför vill att Pensionsmyndigheten ändrar beslutet om

beviljande, kan detta göras även om ersättningen har förfallit till betalning eftersom ändringen inte anses vara till den enskildes nackdel.

1.6.5. Tidsfrist

113 kap. 6 § SFB

En fråga om ändring enligt 3 § får inte tas upp av den handläggande myndigheten senare än två år efter den dag då beslutet meddelades. Ändring får dock ske även senare än två år efter den dag då beslutet meddelades

1. om det först därefter kommit fram att beslutet har fattats på uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag, eller
2. om det finns andra synnerliga skäl.

Bestämmelsens formulering gäller för samtliga tre punkter i 113 kap. 3 § SFB. Det finns dock i praktiken ingen situation, där det är aktuellt att tillämpa denna regel för prövningen enligt punkt 1; skriv- och räknefel med mera.

Pensionsmyndigheten ska i regel inte ändra ett beslut enligt 113 kap. 3 § SFB efter att två år har förflutit från beslutsdagen. Pensionsmyndigheten bör därför besluta om ändringen så skyndsamt som möjligt (se avsnitt 1.5 *Snabb handläggning, komplettering och kommunikering*).

Tvåårsfristen räknas på så sätt att ifall beslutet meddelats den 4 mars 2016 så kan ett beslut om ändring, enligt huvudregeln i paragrafen, meddelas till och med den 4 mars 2018 (se vidare lagen [1930:173] om beräkning av lagstadgad tid).

Efter utgången av tvåårsperioden får Pensionsmyndigheten ändra ett oriktigt beslut, om det först därefter kommit fram att beslutet fattats på uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag. Beslut som är oriktiga på grund av uppenbart felaktig rättstillämpning får inte ändras efter två år (se dock undantaget nedan, beträffande ”andra synnerliga skäl”).

Om bristen borde ha uppmärksammats av den enskilde i samband med att beslutsunderlaget skickades ut innan Pensionsmyndighetens tidigare beslut, kan den enskilde inte vänta till efter tvåårsgränsen med att begära en ändring av beslutet (se HFD:s dom i mål nr 1425–16). När en sådan omständighet kommer fram bör den enskilde så snart som möjligt underrätta Pensionsmyndigheten om detta. Har den enskilde utan anledning dröjt med att åberopa en ny omständighet, bör detta i allmänhet vara ett hinder för ändring efter tvåårsfristen (prop. 1977/78:20. S. 97).

Den nya uppgiften kan också innebära att Pensionsmyndighetens beslut ska ändras till nackdel för den enskilde. För att underlaget ska anses vara uppenbart felaktigt eller ofullständigt ska uppgiften inte tidigare ha funnits hos Pensionsmyndigheten.

Om beslutet ändras sedan två år har förflutit, ska 113 kap. 3 och 6 §§ SFB anges som de lagrum ändringsbeslutet grundas på.

Det finns ingen gräns i bestämmelsen för hur långt efteråt ett beslut får ändras. När en tidigare brist i beslutsunderlaget kommer fram, ska den enskilde så snart som möjligt meddela Pensionsmyndigheten detta. Om hen utan anledning dröjer med att lämna sådan information, innebär detta i allmänhet att en prövning efter tvåårsgränsen inte får göras (jämför prop. 1977/78:20 s. 97).

Vad menas med "andra synnerliga skäl" att ändra beslutet?

Pensionsmyndigheten får ändra ett oriktigt beslut efter tvåårsperiodens utgång om det finns andra synnerliga skäl. Kammarrätten har bedömt att synnerliga skäl kan föreligga när beslutet gäller en förmån "för en förhållandevis lång tid" och ändringen görs till den enskildes fördel (se Kammarrätten i Göteborg, mål nr 5850–14).

1.7. Ändring av beslut när den enskilde begär omprövning

Har den enskilde begärt omprövning ska Pensionsmyndigheten först på eget initiativ ta ställning till om det finns förutsättningar för att ändra ett beslut med stöd av 113 kap 3 § SFB. Därefter ska en prövning av om begäran kommit in i rätt tid göras. Om tvåmånadersfristen har löpt ut ska Pensionsmyndigheten i beslutet om avvisning till den enskilde även ange beslutet om att ändra eller inte. Ett sådant avvisningsbeslut ska förses med en överklagandehänvisning.

Om Pensionsmyndigheten inom en snar framtid kommer att fatta ett omprövningsbeslut kan en ändring till den försäkrades fördel innefattas i omprövningsbeslutet. En ändring till den försäkrades nackdel måste dock meddelas separat eller om i samma beslutsmeddelande särskiljas från omprövningsbeslutet på det sätt att det klart framgår att Pensionsmyndigheten inte omprövat beslutet till nackdel för den försäkrade. Eftersom både ett ändringsbeslut och ett omprövningsbeslut ska överklagas till förvaltningsrätten räcker det med en fullföljandehänvisning.

Att Pensionsmyndigheten har prövat om beslutet kan ändras enligt 113 kap 3 § SFB ska framgå av journalen till omprövningsärendet.

(se: JO Inspektionsprotokoll Dnr 5996–2013 s 8 och JO Dnr 3491–2014).

1.8. Ändring av beslutet när den enskilde överklagat det

Har ett beslut överklagats ska Pensionsmyndigheten pröva om beslutet ska ändras enligt 113 kap. 3 § SFB. Överklagandet ska sedan lämnas över till förvaltningsrätt.

Även när allmänna ombudet har överklagat ett beslut och detta beslut är oriktigt så ska det ändras enligt 113 kap. 3 § SFB.

Om beslutet ändrats, helt eller delvis, ska ändringsbeslutet också bifogas när överklagandet och Pensionsmyndighetens akt lämnas till förvaltningsrätt. Detta framgår av bestämmelsen i 46 § FL.

1.9. Mer om beslutsmeddelandet

Ett beslut om rättelse eller ändring enligt 113 kap. 3 § SFB ska vara skriftligt. Även ett beslut om att inte rätta eller ändra beslutet ska dokumenteras i ärendets journal. Samma sak gäller oavsett om någon enskild har lämnat impuls till prövningen, om prövningen görs med anledning av den enskildes överklagande eller om den görs på Pensionsmyndighetens eget initiativ.

Ett beslut, som blivit oriktigt av flera skäl, kan rättas och ändras samtidigt i samma beslut.

Om impulsen angående rättelse eller ändring kommer från den enskilde, ska Pensionsmyndigheten alltid skicka ett beslutsmeddelande. Om impulsen kommer från någon annan, och den enskilde blivit underrättad om att Pensionsmyndigheten prövar en eventuell rättelse eller ändring, ska också beslutsmeddelande alltid skickas ut. Om prövningen görs på Pensionsmyndighetens initiativ, och inte innebär någon ändring av det tidigare beslutet, behöver beslutsmeddelande inte skickas ut till den enskilde.

Om den enskilde har begärt ändring till sin fördel av ett tidigare beslut, men Pensionsmyndigheten bedömer att beslutet i stället ska ändras till nackdel för den enskilde, meddelas två beslut.

- I det första beslutet avslår Pensionsmyndigheten den enskildes begäran om ändring.
- I det andra beslutet anger man att Pensionsmyndigheten på eget initiativ tagit upp frågan om ändring på annat sätt än vad den enskilde har begärt. Därefter redovisar man den ändring som gjorts.

Det är lämpligt att båda besluten skrivs i samma beslutsbrev.

1.10. Att verkställa ett ändringsbeslut

Ett beslut om ändring enligt SFB blir giltigt omedelbart (112 kap. 5 § SFB) och ska därför verkställas omgående.

Ett beslut om ändring kan påverka Pensionsmyndighetens senare beslut och kan även innebära att en annan prövning ska göras, till exempel ett eventuellt återkrav.

Det finns efterföljande beslut som påverkas av ändringen

Efterföljande beslut som påverkas av ändringen ska också prövas. Eftersom det tidigare beslutet ändrats utgör det ett felaktigt underlag till efterföljande beslut. Prövning av efterföljande beslut ska därför göras enligt 113 kap. 3 § första stycket punkt 2 SFB; uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag. Om de beslut som fattats senare än det ändrade beslutet redan är korrekta ska dessa följaktligen inte ändras.

Exempel

Berit beviljades bostadstillägg i oktober 2015 i ett tillsvidarebeslut. Eftersom hon ägde en fastighet den 31 december 2014 togs taxeringsvärdet med i beräkningen som en tillgång.

I februari 2017 inkom en ändringsanmälan avseende flytt. Under övriga upplysningar har Berit skrivit att hon gett bort sin fastighet som gåva i oktober 2016. Detta uppmärksammas inte utan fastighetens taxeringsvärde fortsätter att medräknas som en tillgång i beslut från februari 2017. Berit skickar in en ändringsanmälan avseende höjd hyra från januari 2018. Fastighetens taxeringsvärde fortsätter även i detta beslut att vara med som en tillgång. I januari 2019 har en omräkning gjorts där hänsyn har tagits till att fastigheten inte ska vara medräknad som en tillgång.

Beslutet som meddelats i februari 2017 är oriktigt, och det beror på att det grundats på en uppenbart felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak. Detta innebär att ändring ska göras enligt följande:

- Beslutet i februari 2017 ändras med stöd av 113 kap. 3 § första stycket punkt 3 SFB.
- Därefter ändras beslutet i januari 2018 med stöd av 113 kap. 3 § första stycket punkt 2 SFB, eftersom beslutet att ändra beslutet i februari 2017 utgör en ny omständighet som påverkar bedömningen.

Båda ändringsbesluten meddelas i samma beslutsbrev. Beslutet i januari 2019 är riktigt, och ändras inte.

Beslut i andra förmåner som påverkas av ändringen

Den som ansvarar för att verkställa ett ändringsbeslut, ansvarar också för att impulser lämnas till övrig berörd förmånshandläggning.

1.11. Viktigt att tänka på i speciella situationer

- Att Pensionsmyndigheten tidigare prövat ifall ett beslut ska rättas eller ändras med stöd av 113 kap. 3 § SFB hindrar inte att myndigheten på nytt prövar om beslutet ska rättas eller ändras. Det gäller oavsett om den tidigare prövningen resulterat i en ändring eller inte. En ny prövning av om beslut ska rättas eller ändras förutsätter dock att det beslut som är i fråga för eventuell ändring inte har prövats av domstol.
- Ett beslut kan vara riktigt men ha tillkommit på ett felaktigt sätt, till exempel när handläggaren inte har kommunicerat den enskilde uppgifter när det borde ha gjorts. Sådana fel kan inte ändras med stöd av 113 kap. 3 § SFB. Denna bestämmelse tar endast sikte på att själva beslutet är oriktigt eller innehåller någon oriktighet. Vid en missad kommunikering gäller beslutet, trots den felaktiga handläggningen.
- Har ett korrekt beslut dokumenterats i ärendets journal men verkställigheten av beslutet blivit fel, kan man inte använda 113 kap. 3 § SFB som stöd för att rätta till felet, då själva beslutet är korrekt. Har verkställigheten inneburit en för stor utbetalning kan ett återkrav prövas

och har verkställigheten inneburit en för låg utbetalning ska ett tilläggsbelopp betalas ut. För den ersättning som enligt beslutet ska betalas för en framtida period, korrigeras verkställigheten genom en korrekt registrering av beslutet. Har den enskilde inte fått ett korrekt beslutsmeddelande ska ett nytt och korrekt skickas ut. Av det nya beslutsmeddelandet ska omprövningshänvisning framgå samt en motivering om varför detta skickas ut.

- Har ett oriktigt beslut dokumenterats i ärendet journal men har beslutsmeddelandet eller verkställigheten blivit riktig, ska beslutet ändras enligt 113 kap. 3 § SFB. Ändringsbeslutet ska inte expedieras till den enskilde i ett sådant fall.
- Om ursprungsbeslutet har ersatts av ett omprövningsbeslut, är det bara omprövningsbeslutet som kan rättas eller ändras. Pensionsmyndigheten har vid varje tillfälle endast ett giltigt beslut i ärendet. Samma sak gäller om felet fanns redan i ursprungsbeslutet; rättelsen eller ändringen kan bara göras genom omprövningsbeslutet.
- Om ett beslut (som inte skulle ha meddelats) av förbiseende ändå meddelats, kan detta beslut aldrig *upphävas* med stöd av 113 kap. 3 § SFB. Istället får beslutet *ändras* enligt de möjligheter som finns i 113 kap. 3 § SFB så att konsekvensen som beslutet innebär för den enskilde blir riktig. Om beslutet inte kan ändras måste det verkställas. Innebär verkställigheten en felaktig utbetalning kan ett återkrav prövas.
- När en enskild begär omprövning av ett grundbeslut ska Pensionsmyndigheten alltid först pröva om beslutet kan ändras innan fullständig omprövning sker av beslutet.
- Pensionsmyndigheten ska alltid pröva om ett överklagat beslut ska ändras, innan ärendet lämnas över till förvaltningsrätten.
- När beslutet har överklagats och har överlämnats till domstol, är det inte lämpligt att Pensionsmyndigheten ändrar sitt beslut. Om en impuls kommer in som visar att en ändring av beslutet skulle kunna vara aktuell, ska impulsen lämnas vidare till den processförare som ansvarar för ärendet i domstolen. Om domstolen redan hunnit meddela dom kan Pensionsmyndigheten endast rätta eller ändra beslutet i de delar som domstolen inte prövat.

2. Rättelse och ändring av beslut enligt förvaltningslagen (FL)

I likhet med kapitel 1 ska detta kapitel vara ett stöd vid handläggning av ärende om bostadstillägg, äldreförsörjningsstöd, efterlevandelivränta och begravningshjälp. Kapitlet handlar om bestämmelserna om rättelse och ändring av felaktiga beslut enligt FL.

De nya reglerna i FL gäller alla beslut om rättelse eller ändring som meddelas från och med den 1 juli 2018.

Avvikande bestämmelse i annan lag eller förordning

Om en annan lag eller en förordning innehåller någon bestämmelse som avviker från FL tillämpas den bestämmelsen (4 § FL). Avvikande bestämmelser som antas genom föreskrifter på myndighetsnivå ges däremot inte företräde framför bestämmelser i FL.

De avvikande bestämmelserna i en specialförfattning kan exempelvis i en viss typ av ärenden innebära att högre krav ställs på en myndighet att tillgodose enskildas rättssäkerhetsintressen än vad som allmänt gäller (prop. 2016/17:180 s. 288 och 289).

Ett exempel på avvikande bestämmelser i lag är SFB:s bestämmelser om ändring av beslut i 113 kap. 3–6 §§ SFB. För Pensionsmyndighetens del innebär detta att de beslut som myndigheten fattar med stöd av annan lagstiftning än SFB ska hanteras enligt FL:s rättelse- och ändringsparagrafer (36–39 §§ FL).

Bestämmelserna i 36–39 §§ FL

FL innehåller bestämmelser som anger under vilka förutsättningar Pensionsmyndigheten *får* eller *ska* rätta eller ändra ett beslut.

När beslutsmeddelandet innehåller en uppenbar felaktighet får det *rättas* (36 § FL).

Om beslutet i sig är uppenbart felaktigt i något väsentligt hänseende på grund av att det har tillkommit nya omständigheter eller av någon annan anledning ska beslutet *ändras* (38 § FL). En ändring ska göras snabbt och enkelt, utan att det blir till nackdel för någon enskild part.

Den bakomliggande orsaken till att beslutet har blivit uppenbart felaktigt saknar betydelse för skyldigheten att ändra beslutet.

Det finns även en möjlighet för Pensionsmyndigheten att *ändra* ett felaktigt beslut i andra situationer (37 § FL).

Möjligheten att rätta eller ändra ett beslut gäller bara sådana beslut som meddelats av Pensionsmyndigheten som första instans.

Skyldigheten att ändra beslutet gäller oavsett om det är den enskilde eller någon annan som påpekar felaktigheten eller om det är Pensionsmyndigheten som uppmärksammar den.

Möjligheten att ändra beslutet finns inte längre om ärendet har överlämnats till domstol (39 § FL).

Pensionsmyndigheten kan ändra ett beslut med stöd av 37–39 §§ FL såväl till den enskildes fördel som till dennes nackdel. Det finns dock särskilda förutsättningar som måste vara uppfyllda för att ändra beslutet till nackdel.

Ett tidigare beslut kan aldrig *upphävas* med stöd av 37–39 §§ FL, utan avsikten med paragrafen är att ett tidigare beslut ska *ändras*.

2.1. Vilka beslut kan ändras?

Beslut av Pensionsmyndigheten som rättas eller ändras enligt FL är till exempel

- beslut om att avvisa ett ombud (14 § FL)
- beslut i frågor om jäv (16–18 §§ FL)
- beslut om att avslå begäran om tolk (13 § FL)
- beslut att avslå begäran om att någons ärende ska avgöras (dröjsmålstalan, 12 § FL) samt andra förfarandebeslut som meddelats under ett ärendes handläggning, enligt annan lag än SFB
- beslut som gäller ifall en person är försäkrad i Sverige *utan* att personen samtidigt begär en förmån (som alltså inte omfattas av regeln i 113 kap. 2 § SFB)
- beslut om avskrivning.

2.2. Impulser för prövning

Om den enskilde eller någon annan behörig person (till exempel ombud eller ställföreträdare) begär en rättelse eller ändring av beslutet ska Pensionsmyndigheten pröva om beslutet ska rättas eller ändras.

Även när en obehörig person (till exempel någon helt utomstående) lämnar impulsen ska Pensionsmyndigheten ta ställning till om beslutet ska rättas eller ändras. En sådan rättelse eller ändring görs på Pensionsmyndighetens eget initiativ. En begäran om rättelse eller ändring kan vara såväl skriftlig som muntlig.

Om impulsen lämnas *muntligen* av den enskilde, och det fortfarande finns tid att överklaga beslutet, ska Pensionsmyndigheten upplysa den enskilde om denna möjlighet. Detta ingår i Pensionsmyndighetens serviceskyldighet. Om den enskilde meddelar att hen inte kommer att överklaga ska impulsen journalföras och handläggas som en begäran om ändring.

Om impulsen lämnas *skriftligen* av den enskilde, ska den i första hand hanteras som ett överklagande, om handlingen kommer in till Pensionsmyndigheten inom tidsgränsen som gäller för överklagande.

Även om Pensionsmyndigheten rättar eller ändrar beslutet, så har den enskilde fortfarande möjlighet att överklaga ursprungsbeslutet inom överklagandefristen. Prövningen i domstolen kommer då att göras med hänsyn tagen till den rättelse eller ändring som tidigare gjorts.

Exempel

Hur en ändring av det ursprungliga beslutet påverkar möjligheten att ompröva eller överklaga detta beslut, kan illustreras på följande sätt:

Ursprungsbeslutet symboliseras av en tårta.

Ett ändringsbeslut som är till *fördel* för den enskilde symboliseras av en tårtbit som har skurits ut. Den enskilde kan begära omprövning av eller överklaga ursprungsbeslutet, förutom den del som redan ändrats till hans fördel.

Ett ändringsbeslut som är till *nackdel* för den enskilde symboliseras av en ros som lagts till på tårtan. Den enskilde kan begära omprövning av eller överklaga ursprungsbeslutet. Prövningen görs sedan med hänsyn tagen till ändringen.

Om den enskilde överklagat ett beslut ska Pensionsmyndigheten pröva om beslutet kan ändras enligt 39 § FL innan det överlämnas till domstolen.

2.3. Allmänna ombudet

Reglerna i FL ger inte stöd för allmänna ombudet att begära rättelse eller ändring.

2.4. Formell prövning

Om det finns skäl att anta att en begäran om rättelse eller ändring innebär att den enskilde vill göra en ny ansökan eller om den enskilde tror att hen genom sin begäran gjort en ny ansökan, ligger det i Pensionsmyndigheten serviceskyldighet att upplysa den enskilde om vilka formkrav som gäller för ansökan (jfr 6 § FL).

Pensionsmyndigheten ska besluta att avvisa en begäran om rättelse eller ändring när beslutet tidigare överlämnats till domstol.

Om den enskilde återkallar sin begäran om ändring ska Pensionsmyndigheten besluta om avskrivning av ärendet.

2.5. Snabb handläggning, komplettering och kommunicering

En bärande grundtanke med möjligheten att rätta och ändra ett felaktigt beslut är att beslutet kan ändras snabbare, enklare och mer kostnadseffektivt om Pensionsmyndigheten själv granskar det igen, i stället för att det måste prövas i en domstol.

Ibland kan beslutet fördröjas av att underlaget behöver kompletteras.

- För att kunna konstatera *att* beslutet är oriktigt och ska rättas eller ändras får man inte göra någon ytterligare utredning.
- När man däremot ska avgöra *hur* beslutet ska ändras kan en komplettering vara nödvändig.

Om Pensionsmyndigheten överväger att ändra ett beslut till den enskildes nackdel måste hen först få tillfälle att yttra sig.

2.6. Förutsättningar för rättelse eller ändring

När man prövar om ett beslut kan rättas eller ändras måste man först avgöra om texten i beslutsmeddelandet till den enskilde innehåller en felaktighet. Felaktigheten kan vara ett skrivfel, räknefel eller något annat liknande förbiseende (se avsnitt 2.6.1 *Rättelse av beslut*). Då kan beslutet rättas.

Om beslutsmeningen (det vill säga den konsekvens som beslutet får för den enskilde) är felaktig av någon anledning, kan Pensionsmyndigheten ändra beslutet (se avsnitt 2.6.2 *Möjligheten att ändra ett beslut* och 2.6.3 *Skyldigheten att ändra ett beslut*).

Om Pensionsmyndigheten överväger att ändra ett beslut till den enskildes nackdel måste hen först få tillfälle att yttra sig.

Pensionsmyndigheten kan rätta eller ändra ett beslut, även om den enskilde inte har överklagat beslutet.

Även om Pensionsmyndigheten rättar eller ändrar beslutet så har den enskilde fortfarande möjlighet att överklaga ursprungsbeslutet inom treveckorsfristen.

Samma beslut kan rättas eller ändras flera gånger.

2.6.1. Rättelse av beslut

36 § FL

Ett beslut som innehåller en uppenbar felaktighet till följd av myndighetens eller någon annans skrivfel, räknefel eller något annat liknande förbiseende får rättas av den myndighet som har meddelat beslutet.

Pensionsmyndigheten *får* besluta om rättelse när beslutsmeddelanden innehåller någon uppenbar felaktighet. Det är endast fel av mycket enkel och uppenbar karaktär som kan ändras med stöd av dessa bestämmelser. Om det föreligger minsta tveksamhet om att så inte skulle vara fallet bör en sådan ändring inte göras (jfr JO:s beslut, dnr 911–2002).

Av paragrafen följer att ett beslut *får* rättas. Detta betyder att Pensionsmyndigheten även kan välja att inte rätta beslutet. Generellt sett är det dock lämpligt att rätta ett beslut som innehåller ett fel, särskilt om det är den enskilde som har påpekat felet. De situationer då Pensionsmyndigheten väljer att inte rätta ett beslut kan jämföras med de som avses i 113 kap. 3 § sista stycket SFB; ”oriktigheten är av ringa betydelse”.

En rättelse enligt paragrafen medför en korrigerings som inte ändrar beslutet i sak, utan innebär oftast en språklig ändring. Det betyder att ett beslut kan rättas även om det har överklagats och även om domstolen har prövat sakfrågan och meddelat dom.

Påminnelse

Tänk på att om beslutet som kan bli föremål för rättelse har fattats med stöd av SFB så ska 113 kap. 3 § SFB tillämpas istället för 36 § FL.

2.6.2. Möjligheten att ändra ett beslut

37 § FL

En myndighet får ändra ett beslut som den har meddelat som första instans om den anser att beslutet är felaktigt på grund av att det har tillkommit nya omständigheter eller av någon annan anledning.

Ett beslut som till sin karaktär är gynnande för någon enskild part får dock ändras till den enskildes nackdel bara om

1. det framgår av beslutet eller de föreskrifter som det har grundats på att beslutet under vissa förutsättningar får återkallas,
2. tvingande säkerhetsskäl kräver att beslutet ändras omedelbart, eller
3. felaktigheten beror på att parten har lämnat oriktiga eller vilseledande uppgifter.

Beslutet *får* ändras helt eller delvis.

I paragrafen regleras under vilka förutsättningar Pensionsmyndigheten har en möjlighet att (*får*) ändra ett beslut. Att Pensionsmyndigheten *får* ändra ett beslut innebär att Pensionsmyndigheten även kan välja att inte ändra beslutet. Till skillnad från 36 § FL handlar det här om att ändra beslutet i sak, alltså själva resultatet av Pensionsmyndigheten prövning.

Det kan vara den enskilde som lämnar en impuls till Pensionsmyndigheten om felaktigheter eller Pensionsmyndigheten som själv upptäcker felaktigheter som ger anledning till en ändring. Bestämmelsen omfattar också en ändringsmöjlighet, där beslutet visserligen var riktigt när det meddelades men där nya omständigheter gör att det numera är felaktigt.

Begreppet *omständighet* betyder i detta sammanhang någonting som påverkar bedömningen av ärendet. Det behöver alltså inte alltid handla om att ett nytt *faktum* har kommit fram om den enskildes förhållanden. Det kan även vara en annan bedömning av de tidigare förhållandena som till exempel gjorts av en domstol.

När det gäller möjligheten att ändra det tidigare beslutet till den enskildes nackdel är situationen under punkt 1 och 2 i bestämmelsen i regel inte aktuell för Pensionsmyndigheten. Däremot kan ändringen göras till nackdel om den enskilde lämnat oriktiga eller vilseledande uppgifter, som orsakat felaktigheten (punkt 3). Samma sak gäller om felaktigheten beror på att den enskilde har undanhållit relevanta uppgifter.

Påminnelse

Tänk på att om beslutet som kan bli föremål för ändring har fattats med stöd av SFB så ska 113 kap. 3 § SFB tillämpas istället för 37 § FL.

2.6.3. Skyldigheten att ändra ett beslut

38 § FL

En myndighet ska ändra ett beslut som den har meddelat som första instans om

1. den anser att beslutet är uppenbart felaktigt i något väsentligt hänseende på grund av att det har tillkommit nya omständigheter eller av någon annan anledning, och
2. beslutet kan ändras snabbt och enkelt och utan att det blir till nackdel för någon enskild part.

Beslutet kan ändras helt eller delvis.

Skyldigheten att ändra ett beslut gäller endast vid *uppenbara felaktigheter*, det vill säga när det är ganska lätt för Pensionsmyndigheten att konstatera att beslutet är felaktigt. Det krävs vanligtvis inte att Pensionsmyndigheten ska göra en mer ingående granskning av ett redan avgjort ärende, för att konstatera att ett beslut är uppenbart felaktigt.

Beslutet måste också vara felaktigt i något *väsentligt hänseende*. När felaktigheten gäller en omständighet som i praktiken saknar betydelse för själva beslutet är Pensionsmyndigheten inte skyldig att ändra sitt beslut. Generellt sett är det dock lämpligt att ändra ett felaktigt beslut när det är den enskilde som har påpekat felet.

Det krävs dessutom att beslutet kan ändras snabbt och enkelt och utan att det blir till nackdel för någon enskild part.

Den bakomliggande orsaken till att beslutet har blivit uppenbart felaktigt saknar betydelse för skyldigheten att ändra beslutet.

Påminnelse

Tänk på att om beslutet som kan bli föremål för ändring har fattats med stöd av SFB så ska 113 kap. 3 § SFB tillämpas istället för 38 § FL.

2.6.4. Ändra ett beslut som har överklagats

39 § FL

Ett beslut som har överklagats får ändras av den myndighet som har meddelat det som första instans enbart i sådana fall som avses i 38 § och bara om överklagandet och övriga handlingar i ärendet ännu inte har överlämnats till den högre instans som ska pröva överklagandet.

Skyldigheten att ändra ett beslut enligt FL föreligger inte om ärendet har överlämnats till domstol. Detta gäller dock bara ändringar i sakfrågan och inte rättelser av mindre felaktigheter enligt 36 § FL.

2.7. Tidsfrist

Det finns ingen bestämmelse i FL om att ett beslut, när en viss tid har passerat, inte längre kan rättas eller ändras.

2.8. Ändring av beslutet när den enskilde överklagat det

46 § FL

Om överklagandet inte avvisas ska beslutsmyndigheten skyndsamt överlämna överklagandet och övriga handlingar i ärendet till överinstansen.

Om en myndighet ändrar ett beslut som har överklagats, ska den överlämna även det nya beslutet till överinstansen. Överklagandet ska anses omfatta det nya beslutet.

Har ett beslut som inte har meddelats med stöd av SFB överklagats bör Pensionsmyndigheten pröva om beslutet ska ändras enligt 39 § FL. Överklagandet ska sedan skyndsamt lämnas över till förvaltningsrätt.

Om beslutet ändrats, helt eller delvis, ska ändringsbeslutet också bifogas när överklagandet och Pensionsmyndigheten akt lämnas till förvaltningsrätt. Detta framgår av bestämmelsen i 46 § FL.

Skulle Pensionsmyndigheten ha rättat ett beslut enligt 36 § FL, i samband med att den enskilde överklagat det, ska även rättelsebeslutet bifogas till förvaltningsrätten. Detta görs endast för domstolens kännedom.

2.9. Mer om beslutsmeddelandet

Ett beslut om rättelse eller ändring enligt 36, 37 eller 38 §§ FL ska vara skriftligt. Även ett beslut om att inte rätta eller ändra tidigare beslut ska dokumenteras i ärendets journal. Samma sak gäller oavsett om någon enskild har lämnat impuls till prövningen, om prövningen görs med anledning av den enskildes överklagande eller om prövningen görs på Pensionsmyndighetens eget initiativ.

- Om impulsen angående rättelse eller ändring kommer från den enskilde ska Pensionsmyndigheten alltid skicka ett beslutsmeddelande.
- Om impulsen kommer från någon annan och den enskilde blivit underrättad om att Pensionsmyndigheten prövar en eventuell rättelse eller ändring ska beslutsmeddelande alltid skickas ut.
- Om prövningen görs på Pensionsmyndighetens initiativ och inte innebär någon ändring av det tidigare beslutet behöver beslutsmeddelande inte skickas ut till den enskilde. I det fallet ska beslutet om att inte rätta eller ändra tidigare beslut dokumenteras i ärendets journal.
- Ett beslutsmeddelande skickas inte till den enskilde när impulsen är ett överklagande och prövningen inte innebär att någon ändring av beslutet görs.

Ett tidigare beslut, som blivit felaktigt av flera skäl, kan rättas och ändras samtidigt i samma beslut.

Om den enskilde har begärt ändring till sin fördel av ett tidigare beslut, men Pensionsmyndigheten bedömer att beslutet i stället ska ändras till nackdel för den enskilde ska två beslut meddelas.

- I det första beslutet avslår Pensionsmyndigheten den enskildes begäran om ändring.
- I det andra beslutet anger man att Pensionsmyndigheten på eget initiativ tagit upp frågan om ändring på annat sätt än vad den enskilde har begärt. Därefter redovisas den ändring som har gjorts.

Det är lämpligt att båda besluten skrivs i samma beslutsbrev.

Beslutet ska vara försett med en anvisning om hur det kan överklagas (33 § FL). Överklagandetiden är tre veckor (44 § FL).

2.10. Att verkställa ett ändringsbeslut

Ett beslut som meddelats enligt FL får som huvudregel inte verkställas innan tiden för överklagande har gått ut (35 § FL). Det finns dock en möjlighet för Pensionsmyndigheten att verkställa beslutet omedelbart, ifall ett väsentligt enskilt intresse kräver det. När Pensionsmyndigheten ändrat ett beslut till fördel för den enskilde kan detta undantag tillämpas och verkställigheten får göras omedelbart.

Ett beslut om ändring kan påverka Pensionsmyndighetens senare beslut och kan även innebära att en annan prövning ska göras, till exempel i förhållande till ett beslut om jäv.

Oavsett om det finns efterföljande beslut eller beslut i andra förmåner som påverkas av ändringen är det den handläggare som ansvarar för att verkställa ett ändringsbeslut, som också ansvarar för att impulser lämnas vidare till övriga berörda förmåner.

www.pensionsmyndigheten.se